

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE SOSYAL BİLİMLER
PROJESİ

ADAY İSMİ: CAN KOÇLAR

ADAY NUMARASI: D1129039

SÖZCÜK SAYISI: 1442

Araştırma Konusu:“İkinci Dünya Savaşı Yıllarında (1939-1945) Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Politikalar ve Bu Politikaların Toplum Üzerine Etkisinin İncelenmesi.”

MAYIS 2011

İÇİNDEKİLER:

1. Giriş.....	1
2. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Uyguladığı Ekonomik Politikalar.....	2
2.1. Milli Korunma Kanunu.....	2
2.2. Toprak Mahsulleri Vergisi.....	3
2.3. Varlık Vergisi.....	4
3. Hatice Koçlar'ın Döneme İlişkin Paylaşımları.....	5
4. Sonuç.....	7
5. Kaynakça.....	9

“İkinci Dünya Savaşı Yıllarında (1939-1945) Türkiye’de Uygulanan Ekonomik Politikalar ve Bu Politikaların Toplum Üzerine Etkisinin İncelenmesi.”

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı’nda tarafsız bir ülke olarak yer alan Türkiye’nin ekonomisi; şüphesiz tüm dünyayı sarsmış ve etkilerini günümüzde hâlen hissettirmekte olan bu savaştan etkilenmiştir. İktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi’nin ekonomiyi düzeltmek veya belirli bir konumda tutabilmek adına yaptığı ekonomik uygulamaların halk üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. Bu çalışmanın amacı, 1939 – 1945 yılları arasında (İkinci Dünya Savaşı yılları) Türkiye’de uygulanan ekonomik politikaların ve alınan önlemlerin Türk toplumu üzerindeki etkilerini incelemektir.

Bu konunun seçilmiş olmasındaki amaç; Birincil olarak, Tarih bilimine değer veren ve tarihi konulara ilgi duyan biri olmamdan, ikincil olarak da tüm dünya tarihini şekillendiren bu olayın kendi toplumunda yarattığı etkileri bu toplumun üyesi bir genç olarak anlamak ve değerlendirebilmek istememden kaynaklanmaktadır.

Bu doğrultuda; Uygulanan ekonomik politikaların ve bu politikaların toplum üzerine etkisinin incelenmesinde babaannem Hatice Koçlar’ın döneme ilişkin kişisel deneyim ve anıları, kendisiyle yapılan mülâkat doğrultusunda kullanılacaktır. Buna ek olarak Korkut Boratav’ın “Türkiye İktisat Tarihi”, ve Prof. Dr. Kemal Karpat’ın “Türk Demokrasi Tarihi” adlı yapıtları kullanılacaktır.

2. II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Uyguladığı Ekonomik Politikalar

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan uzak kalmasının sağlanması, çeşitli ekonomik politikaların hayata geçirilmesi ile mümkün olmuştur. Milli Korunma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi, ve Köy Enstitüleri, Türkiye'nin kendi başına tarafsız bir tutum sergilemesinde etkili olan uygulamalardır.

2.1. Milli Korunma Kanunu

Milli Korunma Kanunu, ülkeyi savaşa hazır bulundurmak için uygulanan yasalardan biridir:

“ Refik Saydam hükümeti, sorunu katı fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyma yöntemleriyle çözmeyi denedi. Ocak 1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu bu yaklaşımın ana aracı olacaktı. Ücretli iş yükümlülüğü, çalışma süresinin uzatılması ve ücret sınırlaması gibi işgücünü denetleyen hükümlerin yanı sıra; iş çevrelerinin başıboş at oynatmalarına karşı da, hükümetlere, özel işletmelere geçici el koyma, ithalatta ve iç ticarete azami, ihracatta asgari fiyatları saptama, temel malların vesikayla dağıtılması gibi geniş yetkiler veren bir kanundur.”¹

Türk işgücünü denetim altına alma, üretimi saptama ve denetleme gibi uygulamaların temelinde, ülkede olağanüstü bir hâl olması durumunda -başka bir deyişle Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesi durumunda- devletin hızlı tepki vermesini sağlayabilmek amacı yatmaktadır.

¹ Türkiye İktisat Tarihi, Korkut Boratav, 83

2.2. Toprak Mahsulleri Vergisi

Bu durumun güzel bir yansıması da Toprak Mahsulleri Ofisi'dir. Bu kurum, ülkenin tarımsal üretim faaliyetini denetlemek, Tarım ürünlerinin piyasadaki dengesini sağlamak, ve başka bir deyişle çiftçiyi ekonomik çalkantılardan korumak amacıyla kurulmuştur. Olası bir savaş zamanında, kıtlık tehlikesine karşı alınan tedbirlerden bu ofis sorumludur. Taşrada yaşayan insanların ekonomik güvenliği, geçim sıkıntısının yoğun olarak yaşandığı bölgelerde besin depolama gibi faaliyetler yürütmüştür. Kuruluş amacının aksine, bu ofisin uygulamaları, zaman zaman çiftçiye büyük miktarda zarar vermiştir:

“Toprak Mahsulleri Ofisi, hububat piyasasını devlet alımları ile düzenleyerek çiftçiyi korumak amacı ile kurulmuştur. Oysa, savaşın ilk yıllarında uygulama ters yönde olmuş ve buğday devletçe değerinden de düşük fiyatla satın alınmıştır. Ancak bu durum çiftçileri buğdaylarını devlete vermemeye sevk etmiş ve karaborsa gelişmiştir. Aynı gelişme diğer maddelerde de yaşanmıştır. Bununla beraber 1942 Temmuzuna kadar fiyat kontrolü devam ettirilmiştir. Tam olarak uygulanamamakla beraber hububat fiyatı politikası, yine de başarılı olmuş; hiç olmazsa devlet eliyle fert zengin etme sonucunu doğurmamıştır.”²

1940'da uygulanan bu kanun, halk içinde kimi insanların enflasyonu değerlendirerek haksız kazanç elde etmelerine neden olmuştur. Karaborsacılık ön plana çıkmıştır. Bu durumun düzeltilmesi için, 1942 yılında “Varlık Vergisi” uygulandı.

² Metin Ayışığı

2.3. Varlık Vergisi

Amacı, karaborsadan yararlanarak ve ülkenin ekonomik çalkantısını kullanarak zengin olmuş vatandaşlara bir servet vergisi uygulayarak toplumdaki eşitliği sağlamak, aynı zamanda da elde edilen vergi geliri ile de silah altında bulunan nüfusun ekonomik ihtiyacını karşılamak, yani Türkiye'yi savaşa hazır halde bulundurmaktır.

Varlık Vergisi, beklenen geliri sağlamamakla birlikte, halk içinde tepkilerin oluşmasına ve toplumda bir hükümet düşmanlığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, verginin uygulanışının Gayrimüslim ve Müslümanlar için farklı olması, toplumsal huzur, birlik, beraberlik ve barışı zedeleyen bir etmen olmuştur.

“..Müslüman Türkler de dâhil olmak üzere bütün varlıklı kimselere vergi konulmuştu, bir farkla ki Türklerin varlıkları ve ödeme kabiliyetleri gerçeğe uygun bir şekilde gözetlendiği halde, azınlıklar gerçek durumlarının üstünde ağır bir şekilde vergiye bağlanmışlardı...Bu kanunun etkileri memleket için tüm alanlarda zararlı oldu; hükümete gerekli geliri sağlamadığı gibi genel ekonomik durumu daha da kötüleştirdi. Büyük firmalar ayakta kalabildiler, ama zararlarını kapatmak için hınçla fiyatlarını yükselttiler. Hükümet içten ve dıştan gelen eleştirileri önleyemez duruma gelmişti. Bunların sonucunda da hayat pahalılığı hızla arttı ve dar gelirli sınıflar daha da sıkıntıya düştüler.”³

Görüldüğü üzere, hükümetin savaş yıllarında aldığı önlemlerin amaçları, temelde toplumun çıkarlarını gözetse de uygulama aşamasındaki sorunlar veya beklenmeyen sonuçlar(karaborsa, istifçilik...) nedeniyle topluma istenen düzeyde yarar sağlayamamış, hatta bazen topluma zarar vermiştir.

³ Kemal H. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, sy 205-206

3.Hatice Koçlar'ın Döneme İlişkin Paylaşımları

Babaannem Hatice Koçlar 2 Şubat 1930'da Samsun'un Havza ilçesinde doğmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı zaman sekiz yaşındadır. Kendisi on beş yaşında Savaşın bitimine şahit olmuştur.

Belirttiğine göre, dönem iktidarı Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye'yi kayıtsız şartsız savaştan uzak tutabilmek amacıyla halk üzerinde baskısı olmuştur. Türkiye'nin Karadeniz bölgesinde bulunan Samsun, Sovyet yayılcılığının açık tehdidi altında bulunan şehirlerden birisidir. Öte yandan; Batı'da Nazi Almanya'sının revizyonist politikaları ve işgalleri de yine Balkanlara yakınlığı nedeniyle Samsunluları tedirgin etmiştir. Türkiye'nin savaşa girmeme kararı alması, ve uyguladığı tarafsız uluslar arası siyasetin başarısız olma ihtimaline karşı; yani bir savaşa hazır bulunmak adına yaptığı uygulamalara babaannem Hatice Koçlar bizzat tanık olmuştur. Savaşa hazır bulunuşluğun etkili bir şekilde başarılabilmesi için mümkün olan en iyi seviyede askeri alana yatırım yapılması gerekli olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin birçok bakımdan halk desteğine ihtiyacı olmuştur. Ordu'nun asli görevinin halkın ve devletin güvenliğini sağlamak olduğu düşünülürse, halkın da ordusunu bu doğrultuda desteklemesi doğal karşılanmalıdır. Askerlerin ihtiyaçları için buğday, arpa, şeker, zeytinyağı gibi temel gıda maddeleri stoklanmıştır. Bu kaynaklar Türkiye'deki üretici kesimden doğrudan vergi olarak alınmıştır ve halkın bu seferberliğe katılımı zorunlu kılınmıştır. Bunun yanında, çeşitli ihtiyaçların temini için fabrikalar da kurulmuştur. Şeker Fabrikaları (Uşak Şeker Fabrikası vb.) bunun güzel bir örneğidir. Gıda ihtiyacının yanında, askeriyenin malzeme ve silah ihtiyacı da kurulan Kırıkkale Silah Fabrikası ile sağlanmıştır. Bununla birlikte ordunun yüksek standardını koruyabilmek için sabun, kumaş vb türden hijyen, giyim, ısınma, gibi ihtiyaçların giderilmesi için gereken maddelerin de stoklanması yapılmıştır.

Yapılan tüm bu stoklamanın halka yansımaları çok büyüktür. Piyasada ekmek zor olduğundan, ekmek fırınlarından çıkan ekmeğin değerinde inanılmaz bir artış görülmüş, ekmek tüketimini kontrol altına alabilmek adına karne ile ekmek dağıtımı sağlanmıştır⁴. Bu durumdan en çok buğday üretemeyenler ve kendi geçimini ürettikleriyle sağlayamayanlar etkilenmiştir. Kendi buğdayını üretenler kendi ekmeklerini yapmışlar ve bu durumdan fazla etkilenmemişlerdir. Hatice Koçlar, bu durumu kendi ağzından şu şekilde aktarmaktadır:

“Fırında ekmek pişirdiğimiz zaman çok üzülürdük, çünkü kokusu duyulurdu. Pişirdiğimiz ekmeklerden komşularımıza da dağıtırdık. Çok şükür ailemin bir miktar toprağı vardı ve kendi buğdayımızı yetiştirebiliyorduk. Tarlamızdan kalan buğdaydan un yapılırdı ve ambarlarımızda çuval çuval saklanırdı. Anne ve babamın karneyle aldığı ekmek karnımızı doyurmamıza yetmiyordu. Evde altı boğazdık. Babam ekmek yollardı bize Havza’dan. Bir keresinde yolladığı ekmekleri getiren kamyoncu, ekmek sepetini benzin bidonlarının üstüne koymuş. Bize gelen ekmeklerde inanılmaz bir benzin kokusu vardı. Annemin içine sinmedi o ekmekleri bize yedirmeye, bahçeye koydu hava almaları için. Daha iki saat olmamıştı o ekmekleri dışarı koyalı, çevreden haber geldi o ekmekler alınsın, yoksa kan çıkar diye. Çok sıkıntılı bir devrenin çocuklarıydık.”

İkinci Dünya Savaşı’nın Türkiye’yi de içine alma korkusu ile, Samsun’da birtakım önlemlerin alındığı görülmüştür. Bunun en güzel örneği, evlerde zorunlu olmadıkça ışığın kullanılmamasıdır. Eğer gaz kullanımı çok zorunlu ise, perdelerin sıkıca örtülmesi

⁴ “69 yıl önce, ekmek karneyle alınıyordu”, TGRT Haber.

gerekmektedir. Hatta sokaklardaki lambalara ve arabaların farlarına mavi kâğıt bağlanarak az ışık yaymaları sağlanmaktadır.

Toplumun sıkıntı çekmesine neden olan en büyük etmenlerden biri de, zorlu ekonomik koşulların beraberinde getirdiği hijyen problemleridir. Üretilen sabunların büyük kısmının ordu için stoklanması, sabunun pazar fiyatının normalin çok üstüne çıkmasına neden olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak da toplumda çok ciddi sağlık sorunları baş göstermiştir.

Dönem boyunca yaşadığı tüm sıkıntılara rağmen, Hatice Koçlar'ın vurguladığı temel nokta, toplum içindeki dayanışma olmuştur. Söylediğine göre, ikinci dünya savaşını yaşayan kuşak, Türkiye'nin kurtuluş savaşı sürecini de bizzat yaşamış insanlardan oluşmaktadır ve bu insanlar savaş koşullarının ağırlığının farkındadır. Bu nedenle, üzerlerindeki yoğun ve ezici yükü kabul ederek, büyük bir diplomatik başarı sayılan Türkiye'nin bu küresel savaşta tarafsız kalmasını sağlayan İsmet İnönü'nün politikalarını anlayışla karşılamışlardır.

4. Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşından uzak durması için birçok uygulama yapılmıştır. Siyasi uygulamaların yanında, Türkiye'nin kendi başına bu zorlu dönemde ayakta kalabilmesi için ekonomik uygulamalara gidilmiştir. Yapılan ekonomik uygulamaların temel amacı, askerî nüfusun giderlerini karşılamakla birlikte çiftçileri, düşük gelire sahip kesimi savaşın etkilerinden korumak ve toplumda düzeni sağlamaktır. Ancak, hükümetin tüm çalışmalarına karşın, yaptığı uygulamaların birçoğu, bizzat topluma zarar vermiştir. Çiftçiler ve düşük gelirli kesimden insanlar, karaborsa ve istifçilik mağduru olmuşlardır. Varlık Vergisi gibi uygulamalar nedeniyle toplumsal birlik ve beraberlik zedelenmiştir.

Tüm bu olumsuzluklara karşın, toplumu, “ketum” sayılabilecek bir ağırbaşlılıkla dönemi geçirmeye gayret etmiştir. Bunun nedeni, toplumun İkinci Dünya Savaşı’nın Avrupa ülkeleri üzerinde oluşturduğu yıkımına tanıklık etmesinden, ve Türkiye vatandaşlarının henüz kanla kurulmuş olan bir devlete⁵ sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

⁵ 1923’de kurulan Cumhuriyet’ten sadece 16 yıl sonra, 1939’da İkinci Dünya Savaşı Başlamıştır ki, Türkiye’de bu yıllarda Kurtuluş Savaşı’nın acılarını ve tahribatını birinci elden yaşamış bir kuşak bulunmaktadır. Çok doğaldır ki toplum, bir başka savaştan, çok daha yıkıcı bir savaştan, uzak kalabilmek için ekonomik bakımdan zor günlerin yükünü kaldırmayı göze alacaktır.

5.Kaynakça:

Kitap:

- Boratav, Korkut. Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2007. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2010.
- Karpat, Kemal H. Türk Demokrasi Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

İnternet:

- “69 Yıl önce ekmek, karneyle alınıyordu”.TGRTHABER. 13 Ocak 2011, 15Ocak2011.http://www.tgrthaber.com.tr/news_view.aspx?guid=c8f947a4-68dd-46f7-9be0-d788bed0e215
- Ayıışığı, Metin. “İkinci Dünya Savaşı Başlarında İstanbul’da İhtikâr Meselesi.” 10 Ocak 2011. <http://w3.balikesir.edu.tr/~metinay/ihtikar.htm>

Söyleşi:

- Koçlar, Hatice. Bireysel Söyleşi. 15 Aralık 2010.